

HECE

AYLIK EDEBİYAT DERGİSİ YIL: 8 SAYI: 90/91/92 HAZİRAN/TEMMUZ/AĞUSTOS 2004

HAYAT EDEBİYAT SİYASET

90/91/92

1. BÖLÜM

Şaban Sağlık/Edebiyatı “Bağlanma” Sorunu 7 • **Abdurrahim Karadeniz/Siyaset Sanatı Üzerine Aykırı Düşünceler** 25 • **Necati Mert/Hayatı Hissetmek ve Hissettirmek İçin** 30 • **İsmail Sert/Hayatın Edebiyatı-Edebiyatın Hayatı** 35 • **Gürsel Aytaç/Edebiyat Dünyası ve Kültür** 44 • **Ali Ayçıl/Hayat ve Şiir** 47 • **Ali Emre/Yozlaşma ve Baskı Ortamında Sanat** 50 • **M. Murat Özkul/Siyaset Sarmalında Hayat** 54 • **İbrahim Tökel/Bir Yumağı Çözmek: Türk Düşüncesinde Edebiyat-Felsefe ve Siyaset** 60 • **Ali Galip Yener/Edebî Şöylem, İdeoloji ve Postmodernlik** 67 • **Kenan Çağan/Sanat ve Edebiyatın Toplumsal Perspektifi –Siyasal İlişkilerine Dair Genel Bir Çözümleme–** 73 • **Ertuğrul Aydın/Edebiyatımızda Batıya Açılma** 84 • **Hayriye Ünal/Edebiyatçının Nevrotik Hak Talebi: Yaratmak** 89 • **Eriş Özgül/“Doğru ve Değişmez Kabul-ler”in Edebiyatı** 98 • **Aysu Erden/Toplumsal Yaşamda Sosyo-Politik Kurmacanın Yeri: Başkaldırının Şiirselliği Üzerine** 111 • **Canan Olpak/Tanrı'nın Oyunu ve Anlatıcının Oyunu “Hayat ve Edebiyat”** 116 • **İşık Yanar/Türk Edebiyatında Muhalefetin Doğası** 122 • **Esra Karal/Toplumsal Bir Olguların Sanat ve Edebiyat (Küçük Bir Sanatçının Omuzlarında Koca Bir Evren)** 138 • **Ahmet İnam/Feryâd Dârem Annâ... 147 •**

2. BÖLÜM

Dursun Ali Tökel/Diwan Edebiyatında Hayat ve Siyaset 152 • **Şahin Köktürk/Edebiyatın Siyasi Boyutunu Yansıtan Bir Tür Olarak Taşlama** 183 • **Alâattin Karaca/Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye'de Sanat/Edebiyat ve Siyasal İktidar** 196 • **İsmail Coşkun/Şimdinin Eleştirisi: Thomas More ve Bir İnkân/Öneri Olarak Ütopyalar** 209 • **Mustafa Aksoy/Devletin Gücü ve Destan** 218 • **Fikret Uslucan/Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Siyasal Yönüyle Hiciv** 226 • **Mehmet Dursun Erdem/Türk Dilinde Sadeleşmenin Kısa Tarihi Özleşmenin “Önütü” Yahut Yeni Bir Hayatı Yeni Bir Dille Kurmaya Çalışan Adam: Nurullah Ataç** 238 • **Celâl Fedai/1960-1980 Arası Türk Şiirinde Siyaset; Eğriyle, Doğrusuyla** 252 • **Kurtuluş Kayalı/Hayatımızın Şekillendirdiği Roman, Bir Başka Mecraya Yönelirken** 261 • **Veysel Çolak/1950 ile 1955 Arasında Ekonomi, Politika, Şiir (Sosyolojik Bir Yaklaşım)** 267 • **Ramazan Gülemdem/Demokrat Parti İktidarında Edebiyat-Politika/Siyaset İlişkisi ve Edebiyatçılarımızın Bu Süreçteki Yeri** 278 •

3. BÖLÜM

Vefa Taşdelen/Yazma Eylemi: Varoluşun Kendine Dönüşü 312 • **Hilmi Uçan/Yazı'nın, Yazar'ın, Edebiyat'ın İşlevi ve Okuyucu** 325 • **Cemal Şakar/Hayat Sürecinde Yazı** 330 • **Sait Mermer/“Hileli Söz”ün Hayat ve Siyasete Düşen Payı Üzerine Bir Derkenar** 338 • **Sadık Yalsızuçanlar/‘Üstadım Kitap, Kitabım Hayattır’** 346 • **Mustafa Orcan/Edebiyatın Bir Hayat Tarzı Sunuşu: Modernleşme Örneği** 350 • **Ahmet Cüneyt İssil/‘Toplum Mühendisliği’ Bağlamında Kanon-Edebiyat İlişkisi** 360 • **Betül Parlak/Popüler Kültür ve Edebiyat** 371 • **Köksal Alver/Hayatın Akışına Tanıklık Bağlamında Edebiyat Sosyolojisi** 376 • **Alev Erki-let/İslâm Medeniyetinin Kesik Damarı: Arabeskten Pragmatizme İslâmî Edebiyat** 381 • **Ali Değirmenci/Sanat, Hayat ve Müslümanlar** 390 • **Muhsin Metel/Siyasetin Sinema ve Televizyona Akseden Yüzü** 397 • **Erdal Çakır/Edebiyat Hayat ve Müzik** 417 •

4. BÖLÜM

İbrahim Demirci/Edebiyat Akımlarına Toplu Bakış 442 • **A. Ömer Türkes/Darbeler; Sözüün Bittiği Zamanlar...** 426 • **Selçuk Çıkla/İnkılâp Edebiyatı** 426 • **Ahmet Oktay/1980 Sonrası Roman Üzerine Birkaç Öneriyim** 442 • **Rasim Özdenören/Roman, Hayat ve Kader** 451 • **Tülin Arseven/Hayatın Yorumu: Deneme** 455 • **Mehmet Narlı/Otobiyografik Roman** 463 • **Alpay Doğan Yıldız/Popüler Kültür Çerçevesinde Popüler Roman ve Hayat** 468 • **Diñçer Eşiğin/Bir Kaçış Teklifi: Ütopya** 468 • **M. Orhan Okay/Politika Batağında Derbeler Bir Şair Ahmet Hamdi Tanpınar** 497 • **Betül Coşkun/Tanpınar'ın Siyasete Bakışı ve Siyasî Yaşamı** 506 • **Canan Sevinç/Tanzimat'tan Bugüne Türk Romanında Siyaset** 511 • **Sezai Coşkun/İki Eserde İki Siyasî Dönem: Ya Tahammül Ya Sefer ve Mektup Aşkları** 531 • **Ertan Örgen/Siyasetin Duruşunda, Edebiyatın İçinde Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ahmet Hamdi Tanpınar, Samet Ağaoglu** 536 • **Siddik Akbayır/Çocuk ve Gençlik Edebiyatının İdeolojik Boyutu** 545 • **Nesrin T. Karaca/Sabahattin Ali'nin Özel Mektuplarından; Edebiyatın Yaratıcı Ortamı ya da “Hapishane Ahvalini Temaşa”** 557 • **Necip Tosun/Siyasi Partilerin Kültür Sanat Programları ve İcratları** 570 • **Mustafa Özcan/Edebiyat Siyaset ve Edebiyatçı Milletvekilleri Üzerine** 578 •

5. BÖLÜM

Atasoy Müftüoğlu 587 • Ahmet Ada 589 • Nurullah Çetin 592 • Mehmet H. Doğan 595 • Recep Duymaz 598 • Oğuz Demiralp 601 • Mustafa Şerif Onaran 603 • Emin Özdemir 604 • İbrahim Yıldırım 607 • Laurent Mignon 609 • Süreya Berfe 611 • Mehmet Ragıp Karcı 612 • Haydar Ergülen 614 • Veysel Çolak 616 • Hüseyin Atlansoy 618 • Feridun Andaç 620 • Yahya Akengin 622 • Sadettin Elilob 626 • Gürsel Aytaç 628 • İshak Yetiş 629 • Mahmut Kanık 630 • Mehmet Harmancı 631 • Muhittin Bilge 632 •

6. BÖLÜM

Selçuk Çıkla-Siddik Akbayır/Hayat-Edebiyat-Siyaset Kaynakçası 635 (1. İdeoloji, Rejim, İktidar ve Edebiyat; 2. Siyaset, Politika, Sanat, Edebiyat; 3. Bağlanma; 4. Ütopya ve Edebiyat; 5. Yabancılaşma ve Edebiyat; 6. Edebiyatın Buhranı ve Bunalımı; 7. Din ve Edebiyat; 8. İnkılâp, Edebiyat, Sanat; 9. Edebiyatın Eski ve Yeni; 10. Edebiyat Kanonu ve Güdümlü Edebiyat; 11. Diwan Edebiyatı ve Hayat-Siyaset-Edebiyat; 12. Edebiyatçının Sorunu; 13. Sosyal Meseleler, Toplum ve Edebiyat; 14. Sürgün, Sansür, Yasak ve Edebiyat; 15. Edebiyat Sosyolojisi; 16. Atatürk ve Edebiyat; 17. Millî/Ulusal Edebiyat; 18. Popüler Kültür ve Edebiyat; 19. Hayat ve Edebiyat İlişkisi; 20. Kurmaca ve Gerçeklik; 21. Felsefe ve Edebiyat; 22. Nobel ve Edebiyat; 23. Edebiyatımız Üzerine Değerlendirmeler; 24. Harp ve Edebiyat; 25. Sosyalist Edebiyat; 26. Genel; 27. Eski Harfli Kitaplar.

HECE

AYLIK EDEBİYAT DERGİSİ

ISSN 1301-210X

YIL: 8 SAYI: 90/91/92

HAZİRAN/TEMMUZ/AĞUSTOS 2004

(Her ayın birinde yayımlanır.)

Hece Yayıncılık Ltd.Şti. Adına

Sahibi: Ö. Faruk Ergezen

Yazı İşleri Müdürü: İbrahim Çelik

Yayın Yönetmeni: Hüseyin Su

Yönetim Yeri

Konur Sk. No: 39/1

Kızılay/Ankara

Yazışma: P.K. 79 Yenışehir/Ankara

Tel: (312) 419 69 13 **Fax:** (312) 419 69 14

İnternet Adresi: <http://www.hece.com.tr>

e-mail: hecedergi@yahoo.com

hece@hece.com.tr

Dizgi: Murat Çınar

Kapak: Sarakusta **Web:** www.sarakusta.com

Baskı: Öncü Basımevi **Tel:** 384 31 20

2004 Yılı Abone Bedeli:

Yıllık: 70.000.000 TL.

(Kurumlar İçin: 100.000.000 TL.)

Yurt Dışı: 100 \$/100 Euro

Posta Çeki: 149582

Hece Basın Yayın Ltd.Şti.

Gelen yazılar yayınlansa da yayınlanmasa da geri
verilmez. İlkelerimize uymayan ilânlar alınmaz.

Baskı Tarihi: 30.05.2004

HAYAT-EDEBİYAT-SİYASET

İnsan, kendi varoluşuna ve kendisiyle birlikte bütün varlığa nereden ve nasıl bakar? Kendisinin ve varlığın anlamını, oluşumunu ve amacını nasıl ve nelerin yardımıyla kavrar?

Bu kavrayışı ona bir zorunluluk olarak hissettiren, bütün varlıkla, zamanla, mekânla ilişkilerini anlamlandıran o derin aidiyet bilinciyle değil mi?

İnsan, o bilinçle tanımlar ve kavramsallaştırır. Kurar ve kurgular. Zihinsel ve duygusal, maddî ve manevî, iyi ve kötü, güzel ve çirkin, dost ve düşman... gibi daha birçok insanî özünün tezahürü olan eylemleriyle bir dünya kurar, koskoca bir dünya. Kimi zaman uğruna nice fedakârlıklarda bulunacağı, gözünü kırpmadan kanlar bile dökeceği ve sınıksız sarılacağı, kimi zaman da ondan kurtulmak için köşe bucak kaçacağı bu dünyayı *hayat* olarak, derisi gibi sarınır sırtına. İnsanın bütün eylemi hayatının içinde ve aynı zamanda hayatı içindir. Kozasını örer durur yalnızca; örme işlemi sürerken, eğer mahiyetinin farkına daha baştan varamamışsa, çok basit bir *oyun*muş gibi gelir ona bu koza, bu hayat. Oysa bütün karmaşıklığı ve zorluğu da önüne sürülen bu *oyunun* basitliğinde gizlenmiştir. Onu kendi doğal birliği, bütünlüğü ve anlam bağlamı içinde yaşamaya ve anlamaya çalışmak, insanın her zaman üstesinden kolaylıkla gelebildiği bir şey değildir. Onun bu doğal birliğini dağıtıp, her şeyi ayrı bir amaçlılık içinde ve tek tek aldığımızda yaşamayı bir yük haline getiririz. Bu basit, zor ve karmaşık *oyunun* ince dokusunu anlamak ve çözmek için üzerine eğildikçe, insan, daha ne denli keskin bir bakışa, duygularının, düşüncelerinin işlenmiş ve inceltilmiş öncülüğüne, yol göstericiliğine ihtiyacı olduğunu görür. Arar, bulur ve kaybeder. Yeniden arar, bulur ve yeniden kaybeder.

Sürekli yeni yöntemler keşfeder: Söz, yazı, fırça, nota; edebiyat, sanat, siyaset, heykel, mimari; savaş, barış, devrim, uzlaşma... hepsi de bu *oyunun*, onun hayatının içinde ve hayatı içindir.

Oyunun ciddiyeti kavrandığında, bütünlük bilinci de, kaçınılmaz olarak, insanın eylemliliğinin ve varlık karşısındaki konumunun ve sorumluluğunun belirleyicisi olur. Bütünün eklemleme yerlerindeki uyumu ve bu uyumun gerekliliğini daha açık seçik görebilir o zaman. Her şey, her durum ve olay en ince ilmeklerle birbirine nasıl da bağlı ve ne kadar da birinin öbür yüzüdür. *Öyle sermestem ki idrak etmezem dünya nedir*, dediğinde bu bütünlük bilincine ulaşır ve bütün yüzleri görür. Bütün düşüncelerin ve eylemlerin buluşma ve ayrışma noktaları da bu bütünlük bilincindedir. Yapmayı da yıkmayı da, saçmayı da anlamı da işte bu bütünlük bilincinde ve kavrayışında bulabiliriz.

İnsan, bu bütünlüğü hazır bulur, ancak onu kavrama bilincini de hazır bulmaz kuş-

kusuz, sınıyarak ve sınıyarak ulaşıy ona ya da ulaşamaz. Bu sonuç, insanın tek tek bütün eylemlerindeki kendisinin bilincinde olma hâlini de belirler. Bütünlüğün farkında olan, orada kendisini besleyen damarı görebilen her insanî eylem, kendisi olmayı da başarır. Kendisi var, çünkü hemen yambaşında kendisinin varlığını görünür kılan, kendisinin ona, onun da kendisine kaçınılmaz bir biçimde ihtiyaç duyduğu bir başkası da var.

İnsan, bir ya da birçok iş yaparak, eylemde bulunarak yaşar *hayatı*. Bu anlamda hayat, hem edilgen hem de etkendir: İnsanın eylemleriyle biçimlenirken, bir yandan da onları biçimlendirir. Hem kuşatır hem de kuşatılır. Kimi zaman harcanmış bir hayat, kimi zaman da acımasız bir hayat olur. İnsan, çoğunlukla, hayattan hiçbir şey anlamadığı için ellerini açıp yakınıy çaresizlikle; sanki, onu ihtirasları ve erdemleriyle kendisi biçimlendirmemiş gibi... Nereden baktığını ve bakacağını şaşırır.

•

Görmek istediği ile birebir ilişkilidir insanın baktığı yer. Sanattan, edebiyattan, siyasetten, dinden, ekonomiden... bakar. Oysa bütünlük ve varoluş bilinci, hayatın, varlığın amacına açılan damarların hepsinden birden bakabilecek bir açının oluşumunu gerçekleştirmeyi ve ona ulaşma çabasını gerektirir. Ayırıştırılmaz uyumdan geriye kalan bir hayatta, her eylem, bütünlüğe bir katkıdır; edebiyat da, sanat da, siyaset de...

Ne ki, bunun her zaman böyle gerçekleştiğini söylemek hiç de kolay değildir. Genel olarak insanların hayatları için böyle olduğu gibi, edebiyat tarihi ve siyasal tarih için de böyledir. Gerekenin, gerektiği gibi gerçekleştiği her zaman mümkün olmuyor; insanın hayıflandığı da bu değil mi?

Hayatın, insanın bütün eylemlerini, elbette siyaseti ve edebiyatı da beslemesi, anlamlandırması gerektiği konusundaki önkabulü, hiçbir sanatçı ve siyasetçi görmezden gelemey. Edebiyatın hayatı ve siyaseti; siyasetin de hayatı ve edebiyatı besleyici birer kaynak olduğu gerçeği de bir güzel düşünce ve gereklilik olarak kabul görür.

Hayatımızdaki her eylemin kendi tabiatına uygun gerçekleşmesi, onun kendi olabilmesinin de ilk ve tek koşuludur elbette. Özellikle sözkonusu ettiğimiz edebiyat ve siyaset için de böyledir kuşkusuz. Herbirisi kendi dili ve hâlince konuşur ve gerçekleşir. Hayatın kendisi bir edebiyat metni değildir; bir edebiyat metninin de hayat olmadığı gibi. Hayatımızdaki doğal siyaset dokusu siyasallaştırıldığında, hayat olmaksızın çıkar, çekilmez ve yaşanmaz bir hâl alır; siyasî damarları tıkanmış bir hayatın yaşanmaz ve çekilmez oluşu gibi. Hayatın sıcaklığına ve doğallığına, siyasal işlevselliğe ve sorunsala yabancılaşmış bir edebiyat, nasıl çoğaltılmış bir söz yığını olarak kalır ve zamanla ısıltısını kaybedip yok olursa, kendi tabiatındaki sıcaklıkla, gerçeklikle ve siyasal dokuyla yetinmeyerek siyasallaşan edebiyat da, bir *edebiyat* olarak yarına çıkamaz. Hiçbir insanî eylem, bir başkası için kullanılmak durumunda olmamalı ve harcanmamalıdır. Ancak o zaman kendince işlevsel olacaktır.

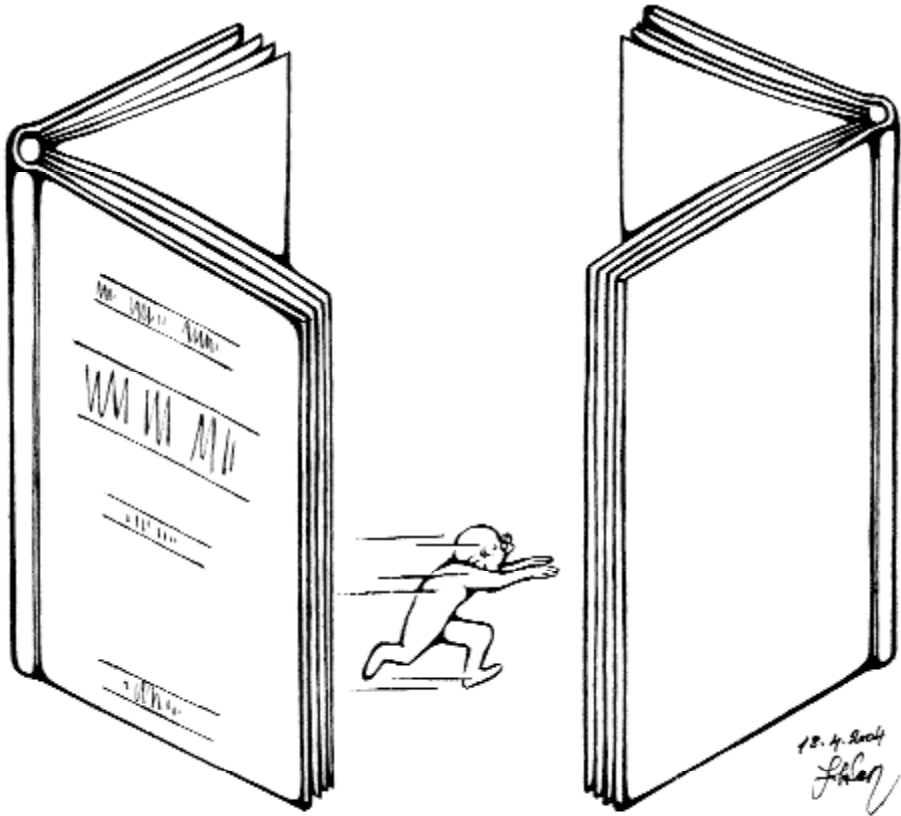
Yinelemek gerekirse, örneğine çok az rastlanan ve çok az gerçekleştirilen bir durumdur bu. Yalnızca gerçekleşiş biçimiyle de ilgili değil, hayata, edebiyata ve siyasal eylemlere dönüp bakıldığında, onları okuma biçimleri ve nasıl okuduklarıyla da

ilgili bir durumdur bu. Bizim edebiyat ve siyaset birikimimizin değerlendirilişinde de bu konuda birbirinden çok farklı bakış açılarının olduğunu görürüz. Divan şiirinin *bağlanmışlığı* iddiaları ile onun ulaştığı sanat ve edebiyat düzeyi arasındaki açı farkı bu durumun somut bir örneğidir. Tanzimatla birlikte başlayan süreçte edebiyatın, siyasetin ve de hayatın, kendi doğaları dışında nasıl birer *görev* üstlendikleri, bu görev almanın cumhuriyet dönemi boyunca çığırından çıkarak tam anlamıyla bir tetikçiliğe dönüştüğü, sözkonusu tarihsel süreçlerin okunması ve üzerinde düşünülmesi açısından ayrıca dikkate değer olmalı.

•
HECE dergisinin elinizdeki sekizinci özel sayısı, bu sorun çerçevesinde oluştu. **Hayat-Edebiyat-Siyaset** kavramları bağlamında hayatımıza, edebiyatımıza ve siyasal serüvenimize bakmaya çalıştık. Daha önceki özel sayılarımızın deneyiminden elde ettiğimiz birikim, bu sayımıza da yansdı. Başarılı olduğunu ve beğenecenizi umduğumuz bir özel sayı sunuyoruz sizlere. Programının hazırlanmasından düzeltisine ve postaya verilmesine kadar her aşamada emeği geçen bütün arkadaşlarımıza teşekkür ederiz. 2005 yılındaki özel sayılarımız, her ay daha dolu ve daha güzel *HECE*, *HECEÖYKÜ* dergileri, birbirinden değerli *Hece Yayınları*'yla ilişkimizin sürmesini diliyoruz.

HECE

HASAN AYCIN



ŞABAN SAĞLIK

EDEBİYATTA “BAĞLANMA” SORUNU

Kalemlerini Almanlara satmış olan yazarlar ceza görecekları zaman acı bir hayretle “Demek insanın yazdıkları ciddiymiş; insanı bağhyormuş” diyorlar.

Sartre

Cinayet Çağında Yaşamak

İnsanın kendi dışındaki “her şey”le bir şekilde ilişkisi vardır. Burada “her şey”le kastettiğimiz bireyin kendisi dışında kalan diğer insanlar ve objeler, kısaca tüm varlıklardır. İnsanın, burada adı anılmayacak kadar çok olan bütün bu varlıklarla ilişkisinin nasıl başladığı, nasıl geliştiği ve nasıl bir sonla biteceği de varlık sayısı kadar çoktur. Söz konusu ilişkinin süresi, kendi dışındaki varlıklara bağlanan insanın bağlanmasının nasıllığını ve önemini ortaya koymaktadır. Eğer insan bir varlığa uzun süre bağlı kalmışsa ve bağlı kalacaksa, o varlığın onun için vazgeçilmez bir değeri var demektir. Bu önerme tersinden de doğrudur. Yani insan bir varlığa kısa bir süreliğine bağlı kalmışsa, o varlığın da o insan için *pek az* önemi olduğu söylenebilir. Burada önemli olan, ister uzun süreli ister kısa süreli olsun insanın bir şeye bağlanmadan yaşayamayacağı gerçeğidir.

Peki insan neden bir şeye bağlanma ihtiyacını hisseder? Bu soruya kısaca, “kişi herhangi bir sorunla karşılaştığı zaman mutlaka ilişki kuracağı ya da bağlanacağı bir şey arar da ondan” cevabı verilebilir. Daha açık ifade etmek gerekirse, insan *ihtiyaç* ya da *sorun* şeklinde varlığını hissettiren her bir durum karşısında bir “çözüm” arayışına girer. Bu arayış onu “bir şey”e “bağlanma”ya mecbur eder. Bu “bir şey” nedir? İşte buradaki “bir şey”, söz konusu ihtiyaç ya da soruna göre teşekkül eder. Buradan şöyle bir sonuca varmak da mümkün: İnsan hayatında ne kadar ihtiyaç ya da sorun varsa o kadar da bağlanma gerekçesi vardır. İnsan için verdiğimiz bu yargıyı belirli şartlarda “toplumlar” için de yineleyebiliriz.

Genellikle içinde yaşadıkları çağın sorunları, insanları bir şeylere bağlanmaya mecbur etmektedir. Bu yüzden her bir bağlanma olgusunda ister istemez bir “çağ eleştirisi” söz konusudur. Bağlanma ihtiyacının had safhaya çıktığı modern toplumlarda sorunlar daha da artmış ve bu artışa paralel olarak insanın arayışı da farklılaşmış ve günden güne değişim göstermiştir. Mesela Camus’ya göre insanoğlu kusursuz bir *cinayet çağında* yaşamaktadır (Maraşlıoğlu; 1975, 8). Nuri Pakdil bu cinayet çağını, “Çağımızda, insan hem birbirinden hem de insanın aygıtları birbirinden kopmuştur.” (Pakdil; 1979, 71) sözüyle nitelendirir. İşte böyle bir çağda insan, en azından yalnız kalmamak için bir şeylere bağlanma ihtiyacını hissediyor. Bu durumda “bağlanma”nın ne olduğu üzerinde durulmalıdır.

Bağlanma Nedir?

Bağlanma konusunda bir kitap yazan Nuri Pakdil'in konuyla ilgili düşüncesi şöyledir: "İnsanlığa girdikçe daha çok tutunabileceğiz birbirimize: Bağlanma, insanlığa girmek demektir: İnsanı savunmak. (...) Ancak kendimizi sunarak girebiliriz insanlığa. (...) Ulusu için sürekli özveride bulunanlar da, bir bakıma kurbanlar değil midirler?" (Pakdil; 1979, 47-49)

Bağlanma konusu çok cepheli bir konu olduğu için, doğal olarak bu konudaki görüşler de farklı olacaktır. Söz konusu görüşlerden bazıları şunlardır:

"Biat bir birlik olgusudur aynı zamanda: Bağlanmışlar birliktir. Gerçi ülkü insanı her zaman yalnız olagelmıştır, ama insanlar eğer birbirlerine bağlanmanın gereğini yüreklerinde duyuyorlarsa, birbirlerine Cennet olabilirler." (Maraşlıoğlu; 1975, 8)

Cenab Şehabeddin, oğluna yazdığı bir mektupta şunları söyler: "Şuna dikkat et ki her meslek bir öksedir: Bir kere tutuldun mu, ayaklarını bir daha kurtaramazsın. Bu böyle olmasa bile girdiğin tarlada sebat etmelisin ki ektiğini biçmekten ümitvâr olursun. Bir üzengeye ayak basar basmaz at değiştirmek isteyen süvari tabiidir ki pek uzun bir mesafe kat edemez." (Şehabeddin; 1998, 204)

Ergin Yıldızoğlu bağlanma sorununa Türkiye şartlarına göre şu yorumu getirir: "Sol (sosyalizm), Siyasal İslâm ve Feminizm, birbirinden farklı dünya görüşlerini temsil ederler. Bu anlamda her biri insanların yaşamlarına, eylemlerine ve geleceklerine yön veren birer düşünce sistemidir." Yazara göre bunlardan birine bağlanmaya başlayan bir insanın kişiliği, varlığının ve eyleminin ufku, hatta kullandığı anlamlandırma sistemi (dil) bu dünya görüşünün etkisi altında yeniden şekillenmeye başlar. Bunların her birini içinde yaşanan, birer "*simgesel evren*" (göstergelerden oluşan evren), başka bir ifadeyle bireyin karşısındaki "*büyük diğeri*"¹ olarak düşünmek mümkündür. (Yıldızoğlu; 2004, 77)

Seyfettin Ünlü'ye göre bağlanma, sanatın çağın metal aynasındaki donuk görüntüsünü eritip, maddeden manaya bir yol gösteriş anlamına gelmektedir (Ünlü; 1995, 36). Nitekim eski Yunanistan'daki felsefeciler ve onlardan sonra da Hegel ve Belinski, "pathos" kavramını, yazarın, sergilediği yaşamın özüne girişteki heyecansal bağlanımı olarak anlamışlardı. Bu yaratıcı olgu her zaman yazarın, gerçekliği değiştirmeye ve daha öteye geliştirmeye yönelik toplumsal ideallerine dayalıdır (Pospelov; 1995, 137). Yazar, söz konusu ideallerini gerçekleştirme gayretini sürdürürken sürekli ve kesintisiz bir özgürlüğe de ihtiyaç duyar. Mesela Sartre, özgürlük ve bağımlılık bilincini bağımlı olmayan ya da çok değişik biçimde bağımlı olan bazı düşünürlere borçlu olduğunu söyler (Sartre; 11). Dostoyevski ise "Her insan herkes karşısında her şeyden sorumludur." (Sartre; 17) sözüyle yazarlara daha geniş bir bağlanma alanı yaratır. Bütün bunlar bağlanmanın "yazar" boyutunu ifade etmektedir.

Bağlanma'nın bir de "okur" boyutu vardır. Belirli değerlere bağlanan yazarlar, bu değerleri belirli bir kitleye aktarmak isterler. Bu kitle söz konusu değerlere öylesine bağlanır ki, değerlerin içinde âdeta kaybolur. Burada aklımıza ilk gelen kelime "Bovarizm"² oluyor. Bovarizmi "metinlerden bulaşan hastalık" olarak nitelendiren Daniel Pennac'a göre, Bovarizm, duyularımızın o ani ve kesin tatminidir. Bovarizm ala-

nına girildiğinde hayal gücü kabarıp, sınırlar titreşir, yürek gemi azıya alır. Bu anda özdeşleşme sınır tanımaz ve akıl geçici olarak gündelik olanı romantizme dönüştürür. Hepimizin ilk okuyucu halidir bu (Pennac; 1998, 125). Cehalet, kararsızlık, kişisel tepki eksikliği, Bovaristleri, kendi içlerinden gelen bir telkinin yokluğunda dış çevrenin telkinine boyun eğmeye hazırlanmaktadır (Girard; 2001, 26).

Okuduğu romandan, izlediği film ve dizilerden etkilenen kişilerin kendilerine zarar verecek şeyler yapmaları tipik birer Bovarist tavidir. Mesela, Goethe'nin "Genç Werther'in Acıları"nı okuduktan sonra Almanya'da pek çok kişi intihar etmiştir.³

Bovarizm olarak nitelendirilen "bağlanma" şekli, hemen her fırsatta eleştirilmiştir. Bir tür "saplantı" anlamına gelen Bovarist tavır, masum okur pozisyonu gibi görünse de, sonuçta insana zararlı bir olguyu işaret etmektedir. Saplantılı kişi, düşman tarafından kuşatılmış kaleye benzer. Çünkü o, kendi olanaklarıyla yetinmek zorundadır. Saplantılı kişinin kendine benzeyenleri, yani rakiplerini külyutmaz bir berraklıkla anlayıp da kendini hiç anlayamaması bizi hep şaşırtır (Girard; 2001, 75). Öyle ki Stendhal, saplantılı kişiler için "budalalar" sözünü kullanır ve ona göre budalalar, her zaman en istikrarlı, en değişmez öğedir; onlar değişince bir ülkede her şey değişmiştir (Girard; 2001, 108).

Bunlar bağlanmanın "olumsuz" boyutunu göstermektedir. Bu, başka bir ifadeyle, bağlanmanın "olumlu" cephesi olduğu anlamına da gelmektedir. Yukarıda da değindiğimiz gibi, insanlar ihtiyaç hissettikleri ve sorunlarla karşılaştıkları sürece bir şeylere bağlanma gereğini duyarlar. Bu da "olumlu" boyutuyla bağlanmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır. Olumlu boyutuyla bağlanma nasıl gerçekleştirilecek? Bu soru bizi, kültürel ve dini referanslara götürecektir. Çünkü, başta dinler ve kültürler olmak üzere, insanlara kimlik ve şuur veren kaynaklardaki temel "yapı", o kaynağa bağlı olarak ortaya çıkan bütün oluşumlarda "farklılık" yaratmaktadır. Kişi ister istemez belirli bir kültüre "ait" veya "bağlı" bir hazırbulunmuşluk içinde olduğu için, bu aitlik ve bağlılık onun gelecekteki tercihlerine de yansiyacaktır. Bağlanma konusunu işte bu çerçevede ele alabiliriz.

Olumlu ve Olumsuz Bağlanma

İslâmî referanslara bağlı bir bağlanma şeklinin nasıl gerçekleştirileceği sorusuyla "olumlu" bağlanma konusuna geçebiliriz. Bu konuda, yakın tarihimizde "ideal bağlanma" örneği olarak gösterilen Fethi Gemuhluoğlu'nun görüşlerini aktarmak faydalı olacaktır:

"Peygamberimizin iki hadisi şerifi: Önce selam, sonra kelim. Önce refik, sonra tarik." (...) "Fikre dost olmak, coğrafyaya dost olmak, tarihe dost olmak, kendi vücuduna dost olmak, komşuya dost olmak..." (Gemuhluoğlu; 1992, 3, 6)

Gemuhluoğlu'na göre bunlar "bağlanma"nın asgari şartlarıdır. Yani insan "bağlanacağı" şeyi öncelikle sevmelidir, ona dost olmalıdır. Bu yüzden olacak Gemuhluoğlu "Geçek olan aşktır" (Gemuhluoğlu; 1992, 25) sloganını kendisine şiar edinmiştir.

Burada sanatta, edebiyatta bağlanma denince aklımıza ilk olarak gelen isimlerden Sartre'in görüşlerinden de bahsetmeliyiz. Sartre'a göre yazar, ezen, aldatan durumu-

na düşmek istemiyorsa, ahlâk değerleri adına bütün ezilenlerin, işçilerin, Yahudilerin, zencilerin, sömürge halkının, yersiz işgallere uğrayan memleketlerin kurtuluşunu istemek zorundadır (Sartre; 39). Böylece sanatçı çok üst düzeyde bir değere bağlanmış olur. Yazarın sorumluluğu yalnızca kendi halkıyla sınırlı değildir. Öyle ki, “Uluslar arasında gidip gelme ve haberleşmelerin bu kadar kolay olduğu bir çağda, dünyanın herhangi bir yerinde bir haksızlık işlenmişse, hepimiz bu haksızlığın sorumluluğunu taşımaya başlarız.” (Sartre; 17) Bu sorumluluğu taşımak kişinin kendi aslı işini yapmasına engel midir? Sartre bu soruya şu cevabı verir: “Hekim, bir yandan işini yaparken, bir yandan da bir mahallenin, sağlık kurallarına uymayan bir fabrikanın durumuna karşı var gücüyle savaşabilir. Ama, hekim olarak, elbette şu ya da bu baskıdan, söz gelimi, Yahudi düşmanlığından sorumlu değildir.” (Sartre; 18)

Sanatçı/yazar söz konusu sorumluluğu “yazarak” yerine getirecektir. Çünkü onun görevi yalnızca yazmaktır. Kimliğin (özneliğin), bir mücadele süreci olduğunu kabul eden sanatçı, bağlanma ediminin de aslında ucu açık, sürekli yenilenecek, değişecek, hiçbir güvence sunmayan, her an yeniden kazanılması gereken bir süreç olduğunu kabul edecektir. Bu dünyada, sanatçıya huzur ve güven yoktur ve hiçbir bağlanma, sonu gelmez bir özgürlük mücadelesi dışında, bu huzuru sağlayamaz (Yıldızoğlu; 2004, 82). Sanatçıya bir görev olarak yüklenen sonu gelmez bir özgürlük mücadelesi, onu sürekli bir “arayış” a iter. Bu manada olumlu bağlanmanın belirli bir “arayış” süreciyle birlikte ele alınması gerekir. İnsan neyi nasıl arayacaktır? İslâm kültür coğrafyasında söz konusu bağlanmanın nasıl olacağı konusunda Nuri Pakdil, arandığı şeyin bir “iz” ve bu iz sürülerek elde edilecek olan bir “bildirge” olduğunu söyledikten sonra şunu da vurgular: “Miladın 570 yılında doğan Önder’in⁴ açtığı yol, şimdi çağın tek gereksinimi iz bu.” (Pakdil; 1979, 73-74)

İsmet Özel, “Yeni bir şey mi arıyorum, asıl o şeyi mi arıyorum? Önemli olan bu. Cüneyd-i Bağdadi “aramakla bulunmaz, ama bulanlar ancak arayanlardır” demiş. Beni sosyalist olmaya iten etkenler Müslüman olmaya da itti.” (Çalık; 1993, 175) derken söz konusu ettiğimiz “arayış” a bir başka açıdan bakmış olur.

“Arayış” olgusu, İslâm kültür coğrafyasında “var olanın hikmetini anlamaya çalışma” sürecini ifade ederken, Batı kültüründe, “keşif” veya “icat” la biten bir gayretin serüvenini ifade etmektedir. Bunlardan birinin (İslâm) temelinde “iman”, diğeri- nin (Batı) de “septisizm” (şüphencilik) yer alır. Dolayısıyla her iki kültürün arayış serüveni yedeğine “iman” ya da “kuşkuculuk” olgularından birini alarak yoluna devam etmiştir. Bu durumda bağlanma olgusuyla “iman” arasında bir ilişki kurulması da kaçınılmaz oluyor. Türk-İslâm kültüründe “iman” a dayalı bir bağlanmanın âdeta tarifi mahiyetinde olan Yunus Emre’nin “Canım Arzular Seni” adlı şiiri, işte tam bu noktada aklımıza gelmektedir. Bu şiirin ilk dördlüğü şöyledir:

Arayı arayı bulsam izini

İzinin tozuna sürsem yüzümi

Hak nasib eylese görsem yüzüni

Ya Muhammed canum arzular seni (Bursalı; 1982, 293)

Nuri Pakdil, zaman zaman kendisiyle yaptığı sohbetlerden yola çıkarak, bu konuyla ilgili olarak Fethi Gemuhluoğlu’dan şu sözü aktarır: “Bak diyordu bana, Süleymani-

ye daha ışıklı Ayasofya'dan: Gündüz de böyle gece de böyle bu. Neden mi? Kaynak-tan, yapııştaki. Biri doğrudan inandı, öbürü sonradan inandırıldı." (Pakdil; 1979, 55)

"Batı adamının bunalım, diyorum. Doğu adamının, gerçek mümin ve muvahhid kişinin bunalımı olmaz, diyorum. Ve bunu şiir yazar, roman yazar dostlarıma da her zaman bıkıp usanmadan söylüyorum." (Gemuhluoğlu; 1992, 7)

Arayış olgusuyla iman arasında kurduğumuz ilişki bizi ister istemez "sanat-din" bağlantısına da götürecektir. Tolstoy'a göre, dinsel etkinliklerin sanata dönüşmesi, tek gerçek olan dini doruklaştırır ve böylece din özel bir anlam taşır. Aristo, Sokrates, Platon sanatı böyle ele almışlar ve unutulmamışlardır (Tolstoy; 1993, 96).

İslâm kültüründe iman temeline oturan bu olgular, Batı kültüründe biraz da kuş-kuculuktan kaynaklanan bir bilinçle zaman zaman "isyan"a dönüşmüştür. Muhalefet yapma bilinciyle beslenen söz konusu isyanlar, çoğu zaman "başkaldırılar"a ve de-ğişik olayların çıkmasına da sebep olmuştur. Şunu demek istiyoruz. Batı kültür coğrafyasında "bağlanma" hep yedeğine "başkaldırı"yı almıştır. Yine başkaldırılar sonu-cu toplumda "marjinal" da uçlar teşekkül etmiştir. İslâm dünyasında "marjinal" ol-gular olmadığı yolunda yaygın bir kanaat vardır. Ece Ayhan bu hususu Türkiye öl-çeğine göre değerlendirir. Ona göre Türkiye'de marjinal yoktur, olmaz da. Çünkü buna izin verilmez. Ünlü iktisatçı Ricardo, "Marjda olan risklidir" der ve şöyle de-vam eder: "Ama piyasayı da marjdaki ürünler tayin eder (Ayhan; 1998, 77).

İnanca ya da başkaldırıya dayalı bağlanmanın önemli bir boyutunu da "özgürlük" oluşturur. Özgürlük, "verili" olanla yetinmeyen insanın kendi kendine yetecek bir donanımı kazanma arzusunun da bir ifadesidir. Sartre'a göre bir insandan ancak elin-de olan bir şey istenebilir. Bir insan özgür değilse, ondan bir güzellik yargısı istene-mez. Ayrıca, bir baskı toplumunda edebiyat yoktur. Nazi Almanyası edebiyatının ya da faşist İtalya edebiyatının bu kadar kötü olması Sartre'a göre bir rastlantı değildir (Sartre; 26,31). Günümüz eleştirmenlerinin pek çoğu Jean Paul Sartre'ı izleyerek, ro-mancının kendisinin ya da her şeyi bilen bir anlatıcının roman içindeki varlığını, ki-şilerin "özgürlüğü" için bir "engel" olarak görürler. Mesela, romancı özgürse kişile-ri nasıl özgür olabilir? Özgürlük paylaşılmaz, yaratıcıyla yaratılan arasında bile (Gi-rard; 2001, 207). Kainatta "mutlak varlık" olarak Tanrı kabul edilirse, "mutlak öz-gür" de ancak Tanrı'dır denilebilir. Bu durumda "yaratılanların" özgürlüğü ya hiç yoktur, ya da oldukça kısıtlıdır. Mutlak özgürlük (Var oluş) için insan Tanrı'yı yok sayacaktır. İnsanlar arasında tanrıya en çok benzetilen kişiler olan romancılar, eğer kendileri özgürse kişilerini nasıl özgür bırakır; kişileri özgürse, burada romancının özgürlüğünden söz edilebilir mi? Özgürlüğün paylaşımı olarak nitelendirebileceği-miz bu sorun, "Tanrı yoksa her şey mübahdır" sloganıyla da ifade edilmektedir. Bu durum felsefi anlamda "Varoluşçuluk"un da çıkış noktalarından biridir. İşte, özgür-lüğün paylaşılıp paylaşılmayacağı sorununun söz konusu olduğu bu noktada karşı-mıza "Varoluşçuluk" çıkmaktadır. Dolayısıyla, özellikle Sartre'ı ölçü alarak yapıla-cak bir bağlanma yorumu, ister istemez kişiyi varoluşçuluğa götürecektir.

Varoluşçuluk, "Yazı Yazmak", Yazarlık ve Edebiyat

Bu anlamda "bağlanmakla varolabiliriz ancak" cümlesi kadar, "varolmakla bağla-nabiliriz ancak" ifadesi de çıkar karşımıza. Burada Varoluşçuluk hakkında özellikle bu

felsefenin fikri önderleri tarafından yapılan bazı açıklamalara yer vermek faydalı olacaktır. Mesela Rilke'ye göre, güzelliğin özü etkide değil, varoluş'ta saklı yatar (Rilke; 2000, 7). Güzelliği ortaya çıkarmak için de "yazmak" gerekir. Eugene Ionesco'ya göre, yazı yazma, kişinin kendine sorular sormasıdır. İnsan yazdığında çevresini gözlemeye ve gördüklerini anlatmaya itilir. Edebiyat alanında önemli olan bir cevap bulmak ya da bulamamak değildir. Soruları sorup cevaplandırılan da, soruları sorup cevaplandırılmayan da bir varlık olabilir. Ionesco bu bağlamda şunları da söyler: "Ne dinbilim ne de felsefe ne için varolduğumu anlamamı sağlamadılar. Varoluşumuzu bir yolda kullanmak zorunda olduğumuza, varoluşumuza bir anlam kazandırabileceğimize ya da kazandırmamız gerektiğine inandıramadılar beni." (Mungan; 2003, 36,40)

Heidegger'e göre ise hayatın mevcudiyeti onun özünde bulunur veya yalnız insanın özü, ruh ve ceset anlamında değil, varlık anlamıdır. O hâlde bir edebi eserin varlığı kavranırsa bununla eserin özü ve önemli olan da anlaşılır (Maren; 1995,67-68). Pe ki eserin özünde neler vardır? Aynı zamanda "Varoluşçulukla ilgili konular" olarak adlandırılan "korku, tehdit, endişe, ölüm ve yalnızlık" gibi kavramlar bu sorunun cevabını oluşturmaktadır. İnsana, bu kavramlarla sınırları çizilen bir dünyada varolma savaşı vermekten ya da bir şeylere bağlanmaktan başka bir seçenek kalabilir mi? Ancak gerçek bir bağlanma insanın bu kaygılarını hafifletebilir. Yukarıda da değindiğimiz gibi, bağlanma bir eylem biçimi olan "yazı yazma" ile başlar. Bu yüzden edebiyat en önemli bağlanma aracı olarak görülür. "Amaçsız bir edebiyat olabilir mi? Amaçsız bir yazar oldu mu hiç?" (Teymur; 1973, 8) derken Mahmut Teymur bu gerçeğin altını çizmiş olur. Edebiyat dünyasında "angaje (güdümlü) edebiyat" olarak adlandırılan ve zaman zaman olumsuzlanan bu yaklaşımın bir de "olumlu bağlanma" boyutu vardır ki, pek çok yazar veya düşünür olumlu bağlanmaya sahip çıkarlar. Mesela Albert Camus, bir sözünde şunu söyler: "Soylu yazarlık sanatı korunması güç olan iki ödeve bağlı kalacaktır: Bile bile yalan söylememek ve insanın insanı ezmesine karşı koymak."⁵

Nuri Pakdil'e göre de yazarın soylu bir görevi vardır: "İnsan, Tanrı'dan koştukça pas yoğunlaşıyor. Edebiyatın işlevi, insana, yeniden inanma gereğini duyurmak olmalıdır. Zamanımızda en çok unutulmuş olan o oldu. Tanrı'ya inanılmadan tüm inanışlar tutarsızdır. O'na inanmadan inandığımızı sandığımız tüm değerleri az sonra inkâr ederiz de, bilincinde olmayız bunun. Çünkü, gerçekte insanın bilinçle bağlanabileceği tek değer Tanrı'dır." (Pakdil; 1974, 7)

Goethe ise yazarın neye bağlanacağı konusunda daha geniş bir bakış açısı sunar: "Şair, insan olarak ve vatandaş olarak vatanını sevecektir, ama onun şairlik güçlerinin ve şairlik etkinliğinin vatanı iyilik, asalet ve güzelliiktir ki belli bir bölge ve belli bir ülkeye bağlı değildir ve şair onları nerde bulursa orda kucaklar. Bu konuda o, özgür bakışlarla ülkeler üzerinde uçan bir kartala benzer, üzerine atılacağı tavşan Prusya'da mı Saksonya'da mı koşuyormuş, onun için ne fark eder?" (Aytaç; 1990, 259-260)

Goethe'nin yaptığı bu evrensel bağlanma yorumunun bir benzerini Borges yapar. Onun şu sözleri bu bakımdan dikkate değerdir: "Ne yüzyılınıza ne de kendi düşüncelerinize bağlı kalmaya özellikle çalışmalısınız bence, çünkü zaten bağlısınız. Belli bir sesiniz, belli bir yüzünüz, belli bir yazma tarzınız var, istesenez de onlardan kaçamazsınız. Öyleyse modern ya da çağdaş olma çabası niye, başka türlü zaten olama-

yacağımıza göre? (...) Ben, diyelim, ayda yaşayan bir adam üstüne bir öykü yazsam bile bir Arjantin öyküsü çıkar ortaya, çünkü Arjantinliyim; kaynağı da Batı uygarlığı olur, çünkü o uygarlıktanım.” (Giovanni; 1998, 48-49)

Borges, yazarın çağına karşı görevi konusunda şunu söyler: “Bence bir yazarın görevi, yazar olmaktır; iyi bir yatarsa, görevini yerine getiriyordur.” (Giovanni; 1998, 55)

Borges, Arjantin’de Peron rejimine muhaliftir. Aynı zamanda Arjantin Yazarlar Birliği’nin başkanı olan Borges, başta verdiği dersler olmak üzere, hemen her yerde ve her fırsatta Peron rejimine karşı çıkar. Herkes de yazarın bu yönünü bilmektedir. Hatta bu yüzden Borges’in annesi ve kız kardeşi Peron rejimi tarafından tutuklanır. Borges bunların hiçbirini öykü ya da şiirlerine yansıtmaz. Yazar şunu söyler: “İyi bir Arjantinli olduğuma, aynı zamanda iyi bir yazar olmak için bütün çabamı harcadığıma inanabileyim diye onları dışta tuttum, ikisini birbirine karıştırmadım.” (Giovanni; 1998, 57)

Borges’in bu açıklamaları gerçek bağlanmanın ya da olumlu bağlanmanın nasıl olduğu konusunda bir hayli açılım sağlıyor. Borges bu anlamda bize “bağlanma modeli” de sunmuş oluyor. Bağlanma modeli olarak alınacak kişinin nasıl biri olduğu konusunda Nuri Pakdil Fethi Gemuhluoğlu örneğini verir. Burada Pakdil’in ideal bir bağlanma modeli olarak sunduğu Gemuhluoğlu hakkında söylediği şu sözlerin altını çiziyoruz:

“(Fethi Gemuhluoğlu) Kişi düştüğü yerden kalkar ayağa” derdi bana. Sanatla başladı yurdumuzda yabancılaşma; gene sanatla atılacak yurt dışına. Sanatla kalkacağı ayağa. (...) Hiç kimsenin, onun bir kitabı karıştırdığı sıcaklıkla karıştırdığını görmedim kitapları. Bir annenin çocuğuna dokunuşundaki yufka yüreklilikle yaklaşırdı kitaba. Merhametle yani. (...) Önder’e bağlanmadan yürünmez, derdi. Aşılmaz hiç bir engel, derdi. Önderle algılanabilir yeryüzü, derdi. (...) Önder’e bağlılığın, varoluşun tek koşulu olduğunu anlatırdı. (...) İnsan sevgisi Önder sevgisiyle başlar. Bir örgü örer gibi tüm tarihsel değerleri eklemeye çalışıyordu birbirine. (...) Önder diyordu anlamıdır insanın. Anlamıdır yeryüzünün. Önder var diye oldu bu dünya, öte dünya. Her şey. (...) O, Türk toplumu içinde tüm yapıların kopuk kablo-larını bağlamaya uğraşarak, evrensel kültürün ışığına; “hepimiz kablo bağlayıcıları-yız” derdi.” (Pakdil; 1979, 25-43)

Kenan Çağan’a göre, Nuri Pakdil’in “Bağlanma” adlı eseri yalnızca Fethi Gemuhluoğlu’na değil, modern zamanlarda rehber öncülerin, gönül ve dava erlerinin ne olması gerektiğine dair bir giriş olarak okunması daha yerinde olacaktır. Pakdil’e göre Gemuhluoğlu “kurumkişi”, “okulkişi” ve “merkezkişi”dir (Çağan; 2004, 193).

Yakup Kadri’nin yaptığı şu açıklamayı da “olumsuz bağlanma” örneği olarak verebiliriz: “Şehabettin Süleyman her şeyi inkârda o kadar ileri giderdi ki, kendisini bütün ahlâk kaideleri dışında yaşayan bir kimse gibi göstermeye kadar varırdı. “Ben paradan başka mabut tanımam, yalnız ona taparım ve onun yolunda, onu elde etmek için her hareketi mübah telakki ederim” derdi.” (Karaosmanoğlu; 1990, 26)

Edebiyat ve Bağlanma

Bilhassa edebiyat alanında görebildiğimiz bu örnekler, hep “edebiyat bağımlı mıdır” sorusunun sorulmasına sebep olmuştur. Şair ve yazarların bu soruya verdikleri ce-

vaplar da bir bakıma tercih edilişlerinin arka planında yatan hakikati meydana getirmektedir. Mesela “Edebiyat her zaman bağımlı, sorumlu mudur?” sorusuna Sartre şöyle cevap verir: “Edebiyat **her şey** değilse, üstünde bir saat bile durulmaya değmez. Ben, bağımlılıktan bunu anlıyorum. Edebiyatı sadece sorumsuzluğa, türkülere indirerseniz, durduğu yerde kurur. Yazılı her söz, insanın ve toplumun bütün ortamlarında yankılar uyandırmazsa, hiçbir anlamı yoktur. Bir çağın edebiyatı, edebiyatın içine sindirdiği çağın kendisidir. (...) Edebiyatı büyümsemekle suçlandırılmam daha mantıklı olur. (...) Yalnız **her şey** olan bir şey güzel olabilir. Beni anlamayanlar ne derlerse desinler, sanat adına çatmadılar bana, kendi bağı oldukları inanç adına çattılar.” (Sartre; 113)

Sartre’in da vurguladığı gibi, bir şeye karşı çıkanlar ya da kabul edenler, genellikle kendi bağlandıkları değerler adına bunu yapmaktadırlar. “Kişinin kendi bağı bulunduğu değerler” ise, günlük hayatımızı da şekillendiren fikrî/ideolojik kaygılara dayanmaktadır. Yani kişinin fikrî/ideolojik tercihleri hep özellikle edebiyat eserine bağlanma gerekçesi olmuştur.

Edebiyat eserleri neden fikrî/ideolojik beklentilerin nesnesi olarak görülür? Bu soruya verilen cevaplarda genelde, “sanat eserinin fikirden yoksun olamayacağı” gerçeğinin altı çizilir. Mesela, Hegel’in etkisi ile Vischer ve Edouard von Hartmann gibi 19. yüzyıl estetikçileri sanatın “fikrin duyuları etkileyecek şekilde parıldaması” olduğunu öne sürmüşlerdir. Ayrıca, Stace’ye göre ciddi sanat, felsefî olarak hatta bir sistem olarak açıklanabilecek bir hayat görüşü taşır (Wellek; 1983, 28, 42).

Barlas Özarıkça’ya göre ise edebiyat dinlerin, kutsal kitapların mirasçısı olarak doğar (Özarıkça; 1993, 9). Bu yüzden edebiyat eserleri âdeta insanlara dinlerin ya da kutsal kitapların vaat ettiği “mustakbel mutluluğu” vermektedirler. Bu yüzden de tercih edilirler.

İsmet Özel, insanın kendi önemini ileri sürmek gereğini duyduğu zaman şiire sarıldığını söyler. Ona göre, insanoğlunun en sahici dili şiirdir ve insan en soyutlanmış ve fakat en somut görünümüyle şiir çerçevesi içinde belirginleşir. Her kim şiir önemlidir, büyüktür derse, aslında ben önemliyim, ben büyüğüm diyordur. Bireyin hayatında da, toplumların hayatında da şiir “critique” dönemlerin sanatıdır (Özel; 1989, 26). George Orwell’a göre de sanatın, siyaset ile hiçbir ilişkisi olmaması gerektiği düşüncesinin ta kendisi siyasal bir tutumdur (Mungan; 2003, 26).

Akif İnan, sanatı dünya görüşünün ve kültürün kurumlarından biri olarak görür. Türkiye’de, Tanzimattan bu güne aktüel siyasetle sanat, özellikle edebiyat birbirinden kopması mümkün olmayan müesseseler olarak görülmüştür. Öyle ki, Tanzimattan beri sanat adamlarımızla siyaset adamlarımız hemen hemen aynı kişiler olmuşlardır. Dahası bütün sanat adamlarımız, fikir hareketlerimizin de kurucusudurlar, yürütücüsüdürler, güdücüsüdürler. Mesela Şinasi, Reşit Paşa için “Cumhurbaşkanı” ifadesini kullanır. Namık Kemal, o dönemde kimsenin ağzına almadığı “Meşrutiyet” rejimini anlatır. Yine Abdullah Cevdet Atatürk’ten çok önce Hukuk devrimini teklif eder. Hüseyin Cahit Yalçın ise, 1928’den önce Harf Devriminden bahseder (Açıkoturum; 1984, 26).

Edebiyat Eserlerinin İşlevi Yahut Sanatçının Görevi

Bütün bu açıklamalardan da anlaşılıyor ki, edebiyat eserlerinin “okur” açısından tercih edilişlerinin temelinde belirli fikrî, ideolojik ya da siyasal bir kaygı yatmakta-

dır. Bir başka ifadeyle, kişinin bağlanmasında en önemli vasıtayı belirli bir “siyasal öz” taşıyan edebiyat eserleri oluşturmaktadır. Bağlanma madem ki bir yolculuktur; bu yolculukta insana yardımcı ya da rehber lazımdır. İşte burada yardımcı ve rehber işlevini edebiyat eserleri üstlenmektedir: “Yürüyüşte yolun temizlenmesi gerekli: Sanatın, edebiyatın bir işlevi de en azından yolu temizlemektir, yolu açık tutmaktır. (...) Yürüyüşün öncüleri sanatçılar, edebiyatçılardır.” (Pakdil; 1979, 43)

Bu durumda “sanatın/edebiyatın işlevi” gündeme gelmektedir. İster bağlanmanın olumsuz boyutunu (angaje edebiyat) isterse olumlu boyutunu içersin, hemen her yazarın icra ettiği sanata belirli bir işlev yüklediği görülmektedir. Buna bazı örnekler vermek faydalı olacaktır.

Tolstoy: “Sanatçının görevi, açık bir tehlikeyi sezen kişilere ölüm reçetesi yazmak değil, çıkış yolları göstermektir. Bu yüzden sanatçı, meselelerin ahlâkî yönden nasıl değerlendirilmesi gerektiğini anlatmakla yükümlüdür. Yüce Allah’ın bizim için yarattığı o muhteşem uygarlığa, sanat ve kültür adamlarının açtığı yoldan gidilecektir.” (Tolstoy; 1993, 21)

Manon Maren-Grisebach: “Hem eser hem de hayat varlığın gerçek problemlerini açığa çıkaran şeyler olarak yorumlanabilir. Çünkü eserle hayatın birbirine karışması hedefdir, asıl sebeplerin bulunmasıdır.” (Maren; 1995, 60)

Mikhail Bakhtin: “Şiir, daha yüksek resmi toplumsal-ideolojik düzeylerde dilsel-ideolojik dünyayı kültürel, ulusal ve politik olarak merkezileştirme görevini yerine getirirken, daha düşük düzeylerde, bölgesel panayırılarda kurulan sahnelerde, soytarların yaptıkları gösterilerde soytarının heteroglossia’sı tüm dilleri ve lehçeleri komikleştirerek gür bir sesle konuşmaya başladı.” (Bakhtin; 2001, 49)

George Orwell: “Kitap yazma, tıpkı çok acı çektiren bir hastalık nöbeti gibi berbat, insanı tüketen bir didişme. Karşı koyamadığı ya da anlayamadığı şeytansı bir güç tarafından sürüklenmeyen hiç kimse, böyle bir şeye girmez. Bilindiği kadarıyla bu şeytanca güç, bebeklerin dikkati çekmek için yaygara koparmasını sağlayan içgüdüünün ta kendisi.” (Mungan; 2003, 29-30)

Eugene Ionesco: “Niçin yazıyorum? (...) Acaba ölmekten korkuyorum da kendi fizik ölümünden sonra başkalarında yaşamak mı istiyorum? Yeryüzünü kurtarmak için mi? Kendimi kurtarmak için mi? Tanrı’yı övmek ya da evreni yüceltmek için mi? kendimi denemek, açıklamak için mi, kendimi araştırmak, anlamak, tanıtmak için mi? (...) Yazı yazmak ve sanat çabaları devinim durumunda düşüncenin bir çeşidi olduğuna göre, yoksa yaratma içgüdüsel, bilinçdışı bir gereksinme mi? İmgelemek, türetmek, bulmak, yaratmak solunum gibi doğal mı? Bir çeşit oyun mu, oyunsa, bu oyun-çaba’nın anlamı nedir?” (Mungan; 2003, 33)

Sartre: “İnsan niçin yazar? Yazmak bir sipariş işidir. (...) Üstelik sipariş oldu mu, okuyucularınız da belli olmuş demektir. (...) Yazmak herkes için bir ihtiyaçtır. Yazmak, haberleşme ihtiyacının en üstün şeklidir.” (Sartre; 107, 109)

Memduh Şevket Esenal: “Edebiyatlar da hükümetler gibidir; halkın bazı istediği şeyleri yapar, yahut önce yapar da halk arkasından gelir.” (Çalık; 1993, 25)

Tarık Buğra: “Her romancının bir dünya görüşü var ve olmalıdır... Büyük ro-